

Jānis Bērziņš

PIRMĀS VALSTS DOMES VĒLĒŠANU IETEKME LATVIJAS SABIEDRĪBĀ

Krievijas impērijā 19. gadsimtā straujos tempos sākušos modernizāciju deformēja patvaldība, forsējot šī procesa atsevišķas puses, kā industrializāciju, jauno tehnoloģiju ieviešanu, naudas reformu, privāto uzņēmēju darbību, un tai pašā laikā mākslīgi kavējot pilsoņu tiesību, politisko brīvību un politiskās sistēmas reformēšanas uzsākšanu. 1905. gada demokrātiskās revolūcijas laikā sprādzienveidīgi radās nepieciešamība risināt tieši modernizācijas procesa mākslīgi bremsētās problēmas. Ņemot vērā, ka Latvijas teritorijā modernizācijas nepieciešamība izplatījās ātrāk nekā citās impērijas daļās, demokrātiskajā revolūcijā šis režīma kavētais process sabiedrībā izsauca masveidīgāku un sevišķi asu reakciju.

1905. gada beigās demokrātiskā revolūcija Krievijas impērijā un reizē arī Latvijas teritorijā sasniedza savu augstāko attīstības pakāpi. Revolūcija piespieda caru izdot 17. oktobra manifestu. Šajā dokumentā bija paziņots, ka Valsts domei būs likumdošanas tiesības. 1905. gada 6. augustā izsludināto Valsts domi, kura bija paredzēta kā padomdevēja iestāde, revolūcija bija noslaucījusi no politiskās dzīves arēnas. Tika izdota virkne manifestu un likumu, kuru uzdevums bija nomierināt revolucionāro tautu. 1905. gada 11. decembrī tika izdots Ministru kabineta jaunais Valsts domes vēlēšanu nolikums. Salīdzinājumā ar 6. augusta Valsts domes vēlēšanu likumu tajā bija paplašināts vēlētāju loks un dome noteikta par likumdošanas iestādi. Valsts domes vēlēšanās tika saglabāta kūrīju sistēma. Tomēr jau agrāk noteiktajām muižnieku (Latvijā pieņemts saukt par lielgruntnieku), pilsētnieku un zemnieku kūrījām tika pievienota ceturtā – strādnieku kūrīja. Ievērojami tika palielināts pilsētu vēlētāju skaits. Vēlēšanas bija daudzpakāpju, tajās izvēlēja pilnvarniekus, balsotājus un pēdējā kārtā domniekus. Tās bija saistītas ar mantas cenzu, vēlētāju kārtu un dzimumu. Vēlēšanu tiesību nebija sievietēm, karavīriem un sīko uzņēmumu strādniekiem. Vēlēšanas nebija tiešas, vispārējas un vienlīdzīgas. Domniekus vēlēja uz pieciem gadiem.

Viena muižnieka balss bija pielīdzināta trīs pilsētas buržuāzijas pārstāvju, 15 zemnieku un 45 strādnieku balsim.¹ Gubernu domnieku skaitu noteica valdība. Krievu gubernās šī norma bija lielāka nekā citās – nekrievu.² Strādnieku kūrijā tiesības piedalīties vēlēšanās bija strādniekiem, kuri strādāja uzņēmumos ar ne mazāk kā 50 darbiniekiem. Latvijas laukos kalpi un citi bezzemnieki, kas veidoja lauku iedzīvotāju vairākumu, uz pagasta sapulci, kura vēlēja zemnieku pilnvarotos, no sava vidus varēja sūtīt tikai katru desmito. Tie kopā ar māju saimniekiem sapulcē no katra pagasta uz apriņķa sapulci ievēlēja divus pilnvarniekus, kas tālāk vēlēja balsotājus, un tie savukārt gubernas sapulcē ievēlēja domnieku.

1905. gada 17. oktobra manifestā bija noteikts, ka Valsts domei ir likumdošanas tiesības, taču nekas netika atzīmēts par otro likumdošanas palātu – Valsts padomi. 1906. gada 20. februārī izdotais Nikolaja II manifests noteica Valsts padomes un Valsts domes darbības izmaiņas.³ Tas noteica, ka Valsts padome tiek pārveidota no padomdevēja orgāna par otro augšējo palātu ar likumdevēja tiesībām līdzīgi kā Valsts domei. Turklāt Valsts padomē puse locekļu bija iecelta, puse – vēlēta. Valsts padome bija jāsauglabā aristokrātiski ierēdnieciskais raksturs, un tās uzdevums – neizlaist cauri Valsts domes likumprojektus, kas nebija pieņemami patvaldībai. Likumdošanas aktus noslēdza vēl četras dienas pirms I Valsts domes darba uzsākšanas – 23. aprīlī Nikolaja II parakstītais dokuments par valsts pamatlikumiem, kurus varēja mainīt tikai patvaldnieks.⁴ Tajos nebija agrāk lietotās normas par patvaldnieka neierobežotu varu, bet pamatlikumu panti tai pašā laikā gandrīz pilnā mērā to nostiprināja. Pamatlikumi atgādināja valsts konstitūciju, un nereti sabiedrībā tos tā arī sauca. Krievijas valdošajām aprindām konstitūcijas nosaukums nebija pieņemams. Tāpēc ne Nikolajs II, ne valdības vadītāji un ministri izdotos pamatlikumus par konstitūciju nekad nedēvēja. Latviešu presē tika lietots konstitūcijas nosaukums. Karastāvoklis, soda ekspedīciju nežēlīgā darbība sabiedrībā bija izsaukusi bailes. Iedzīvotāji saprata, ka revolūcijas kulminācijas laikā izskanējusi prasība pēc konstitūcijas Krievijā reakcijas apstākļos bija bīstama. No otras puses, pamatlikumi presē bija publicēti, un šī Krievijas impērijas konstitūcija, kura visu augstāko likumdošanas un izpildvaru joprojām saglabāja cara rokās, nevarēja sajūsmināt Latvijā tos, kas sapņoja par konstitūciju. Ne bez pamata žurnālists jautāja: “Kur ir palikuši tie ļaužu bari un vadoņi, kas ar tādu vienprātību toreiz [1905. gada oktobrī. – J. B.] prasīja konstitūciju, vai šie pavalstnieki ir pazuduši, vai tamdēļ konstitūciju var ņemt atpakaļ?”⁵ “Rīgas Avīze” šo pārmaiņu skaidroja pēc savu domubiedru saprašanas, ka Valsts domes vēlēšanu laikā ir maza interese par konstitūciju. Par to sprieduši revolucionāri, bet pēc revolūcijas sakāves neviens vairs par Valsts domi nerunājot, jo Krievija neesot gatava konstitūcijai.⁶

Iepriekš minētais likumu klāsts rāda, ka Krievijas impērijā bija paredzēts izveidot kaut ko līdzīgu parlamentam, veidot konstitucionālo monarhiju, bet tai pašā laikā gan likumdošanā, gan valsts pārvaldē pēdējais vārds palika Krievijas monarham. Šie likumdošanas akti nebija radušies evolucionāru dzīves pārkārtojumu rezultātā, bet tos bija piespiedusi izdot revolūcija. Revolūcija, kuras izplatītākais lozungs bija: "Nost ar patvaldību!" Savukārt patvaldības galvenais mērķis bija saglabāt savu varu. Izveidojās paradoksāla situācija, ka parlamentāros pārkārtojumus uzsāka valsts pārvaldes augstākā ešelona pārstāvji, kas paši ne tikai parlamentārismu nevēlējās, bet no tā pat baidījās.

Latvijas sabiedrībā šo juridisko dokumentu uztveri aizēnoja soda ekspedīciju varasdarbi un joprojām notiekošā revolūcija. 1906. gada sākumā, kad risinājās gatavošanās I Valsts domes deputātu vēlēšanām un norisa pats vēlēšanu process, Latvijas sabiedrību turpināja uztraukt revolucionārie notikumi. 1906. gada janvārī Rīgā un Liepājā notika vispārējie politiskie streiki. Tā strādnieki atzīmēja 1905. gada janvāra asiņainos notikumus Pēterburgā un Rīgā. 1906. gada 17. janvārī notika skandalozais Rīgas kaujinieku uzbrukums slepenpolicijai, kura rezultātā tika atbrīvoti seši revolucionāri. Norisa mežabrāļu akcijas un citas revolucionāru aktivitātes, starp tām arī naudas konfiskācijas. Turpinājās ekonomiskie streiki. Jauns politiskais streiks pēc Federatīvās komitejas aicinājuma notika no 18. līdz 21. aprīlim, solidarizējoties ar cietumos esošajiem politieslodzītajiem. LSDSP, kas bija galvenā revolūcijas vadītāja, uzskatīja, ka revolūcija pēc 1905. gada decembra bruņotās sacelšanās atkal pieņemsies spēkā un iznīcinās cara patvaldību. Līdzīgos uzskatos bija citas Latvijas teritorijā darbojošās sociāldemokrātiskās partijas un politiskās grupas: ebreju Bunda organizācija, Latviešu sociāldemokrātu savienība, KSDSP, anarhistu un krievu eseru grupas. Tāpēc loģisks bija aicinājums boikotēt I Valsts domes vēlēšanas: bija pārliecība, ka to, līdzīgi kā 1905. gada 6. augustā izsludināto Valsts domi (tā saukto Buligina domi), noslaucīs nākamais revolūcijas vilnis. Par I Valsts domes vēlēšanu boikotu, kuru organizēja LSDSP un citas sociāldemokrātiskās partijas, Latvijas vēstures historiogrāfijā ir sistemātiski apkopojošs V. Šaldas un A. Ūdres pētījums.⁷ Šis darbs aptver I Valsts domes problēmas risinājumu šaurā aspektā – LSDSP un revolucionāro masu attieksme pret I Valsts domi. Revolucionāri noskaņotie balsstiesīgie vēlētāji un viņu atbalstītāji, kas boikotēja I Valsts domes vēlēšanas, veidoja tikai daļu Latvijas sabiedrības. Boikotētāju pozīcija bija skaidra, kamēr iedzīvotāju nostāja, kas vēlēšanās piedalījās, nebija viennozīmīga. Lielā daļā iedzīvotāju valdīja apmulsums. Patvaldības militārie spēki ar soda ekspedīcijām priekšgalā šāva revolūcijas dalībniekus, dedzināja viņu mājas, mežabrāļi un kaujinieki to pašu darīja ar revolūcijas pretiniekiem. Presē sastopama pamatota atziņa, ka revolucionārie notikumi

un reakcijas darbība “radīja aizspriedumus pret Valsts domi”.⁸ Nav pilnībā apstrīdams arī izteiktais secinājums, ka “vismazāk intereses par Valsts domes vēlēšanām izrāda latvieši”;⁹ lai gan šis secinājums ir nosacīts, jo marta sākumā vēl nebija zināms, vai vispār drīzumā Baltijā notiks Valsts domes deputātu vēlēšanas.

Revolucionāru prioritāte joprojām bija revolūcija, bet šis uzstādījums ietekmēja pārējās latviešu sabiedrības aktivitātes, kas revolūciju vairs neatbalstīja vai arī nekad nebija atbalstījusi.

Analizējot jautājumus par I Valsts domes vēlēšanu ietekmi uz Latvijas sabiedrību, galvenais vēstures avots ir prese, jo revolūcijas satrauktajiem iedzīvotājiem ziņas par Valsts domi sniedza prese. Šis avots ir samērā plašs, jo par Valsts domi rakstīja gan latviešu, gan krievu, gan arī vācu avīzes. Presē parādījās ziņas par vēlēšanu aktivitātēm ne tikai žurnālistu, bet arī lasītāju skatījumā. Avīzēs publicētais materiāls aizgāja līdz plašām lasītāju masām. Sākot jau ar 19. gadsimta otro pusi, prese latviešu sabiedrībai bija kļuvusi par svarīgu informācijas avotu. Tas attiecināms ne tikai uz intelīģences pārstāvjiem, bet arī uz vienkāršiem darba darītājiem.

Pirmās oficiālās ziņas par I Valsts domes vēlēšanām Latvijas teritorijā iznākošajā presē parādījās 1905. gada decembrī. Atsevišķas atsauksmes par Krievijas impērijas valdības nodomu organizēt Valsts domes vēlēšanas Latvijas teritorijā legālajā presē parādījās 1906. gada janvārī. Sabiedrības dotais Valsts domes vērtējums un tās nozīmīgums presē gan sākumā, gan domes vēlēšanu gaitā tika pārspīlēts. Spriedumi bija sajūsmas pilni. Tai pašā laikā katrs, kas gribēja, varēja iepazīties ar presē publicētajiem likumiem, kas noteica Valsts domes ievēlēšanas kārtību un tās likumdošanas tiesības. Likumi rādīja, ka domes tiesības ir stipri ierobežotas. Baltvācu prese gan spriedumos par Valsts domes institūtu bija atturīga un galvenokārt aprobežojās ar viena vai otra latviešu vai igauņu avīzes vērtējuma pārpublicēšanu.

Skatījumā uz Valsts domes darbības nozīmīgumu vispirms iezīmējās politiskais vērtējums. Latviešu vēlēšanu pagaidu komiteja izlaida uzsaukumu, kurā pauda: “Sevišķi no svara ir tagad vēlamā Valsts dome, kura liks pamatus nākotnes likumdošanai, kurai līdz ar to būs jāapmierina no revolūcijas uztrauktā valsts dzīve, jānobeidz mežoniskā asiņu liešana, dedzināšana un jāievēd kārtība iestādēs un sadzīvē.”¹⁰ Ļoti raksturīgas šīnī sakarībā ir avīzē “Balss” paustās domas: “Pirmoreiz latvieši kā Krievijas valsts pilsoņi aicināti uz tik ievērojamu reprezentāciju. Līdz ar citiem valsts piederīgiem viņiem jāstājas iestādē, kurai pienāksies izstrādāt un apspriest jaunu likumu projektus, atmest vecus nederīgus likumus, rūpēties par valsts garīgas un laicīgas labklājības uzcelšanu, lūkot cauri svarīgos valsts budžetus u.t.t. Šai iestādē varēs latviešu reprezentanti attēlot dzīvos patiesos vārdos latviešu likteni, viņu vajadzības un trūkumus, ko citi, kauču arī tuvinieki, to tik labi nespēs.

Tur viņi varēs sekmīgi apkarot dažādus nedibinātus aizspriedumus par savējiem un ļaunus pārmetumus viņiem.”¹¹ Igaunņu avīze “Postimes” deva līdzīgu vērtējumu kā latviešu liberālā un konservatīvā prese: “Mēs šajā acumirkli stāvam uz liela vēsturiskā notikuma sliekšņa. Mēs tuvojamies momentam, kas noteiks visas krievu valsts un viņas daudzo tautu likteni. Ar sasprindzinājumu gaidām, kā šī lieta notiksies.”¹² Līdzīgus atzinumus pauda arī Krievijas 17. oktobra savienības Rīgas nodaļas pārstāvji: “Valsts domes vēlēšanas – svarīga, varena un svēta lieta. Domes locekļiem tiek nodoti visas Krievijas likteņi. Šīs augstās valsts iestādes dalībniekiem piederēs ļoti lielas tiesības jaunu likumu sagatavošanā, visu iestāžu izdevumu tāmes pārbaudē, pašu visdažādāko tautas iedzīvotāju vajadzību apmierināšanā.”¹³ Pēc preses izteikumiem Valsts domes ievēlēšana un tās darbības uzsākšana atbrīvos sabiedrību no visām esošajām likstām un nodrošinās veiksmīgu dzīvi nākotnē.

Tā bija šīs problēmas viena puse. Taču latviešiem un igauņiem I Valsts domes vēlēšanas nesa līdzīgu nacionālās cīņas pacēlumu, prieku, ka pirmo reizi vēsturē, izmantojot oficiāli dotās salīdzinoši plašās vēlēšanu tiesības, ir reālas iespējas Valsts domes vēlēšanās uzvarēt visu laiku politiskajā un saimnieciskajā dzīvē dominējošos baltvāciešus. Tomēr priekšstats, ko darīt tālāk, ja tas izdosies, bija visai miglains. Agrāk līdzīgā cīņā latvieši bija iesaistījušies tikai pilsētu domnieku vēlēšanās un tikai dažas cīņas bija beigušās ar uzvaru. Laikraksts “Latvija” rakstīja: “Tāda pirmā izšķirošā cīņa, vismaz morāliskā ziņā, būs domnieku vēlēšana Rīgā, Baltijas metropolē. Bet neaizmirsti, latvieti, ka pirmoreiz pēc septiņsimt gadu Tu esi aicināts būt brīvs un pastāvīgs, spriest pats par sevi un savas zemes likteni. Pārvari tādēļ visus grūtumus, neļaujies aizrauties nedz pa labu, nedz pa kreisu. Ej droši taisni pretim savam lielajam uzdevumam, un Tavas uzvaras augļi Tev neparedzētā kārtā atmaksās Tavas pūles. Ik domās Tu nepielaid, ka svešs vāciets varētu būt Tavs aizstāvs Valsts domē. Šī svešā aizstāvība ir gadu simteņus Tevi turējusi verdzībā, šoreiz sarauj šīs ķēdes.”¹⁴ Naivs ir latviešu presē izteiktais apgalvojums, ka, ja vācu spēku Rīgā izdosies salauzt, tad “Baltijā atveras jauns laikmets. Tas būs patiesas brīvības laikmets [...] Uzvarēt ir mūsu pienākums, ja gribam būt patiesas brīvības cienīgi.”¹⁵

1906. gada sākumā, gatavojoties I Valsts domes vēlēšanām, izvirzās būtisks jautājums – vai vēlēšanas var notikt, ja pastāv karastāvoklis. Oficiālās valsts iestādes arī saprata šo paradoksālo situāciju un ilgu laiku pat nezināja, kādu lēmumu pieņemt par vēlēšanām tajos impērijas novados, kur joprojām notika revolucionārā kustība. Februārī latviešu prese, atsaucoties uz Krievijas izdevumiem, rakstīja, ka jautājums par Valsts domes vēlēšanām gausi virzās uz priekšu. Tika izteikti minējumi, ka pirmajās Valsts domes sēdēs piedalīsies deputāti tikai no Iekšējās Krievijas gubernijām, bet valsts nomales, kur izsludināts karastāvoklis un ārkārtēja kārtība, sākumā nevarēs savus delegātus

sūtīt uz Valsts domi.¹⁶ Februāra beigās vēl nebija zināms, kad notiks vēlēšanu sapulces Baltijā, Kaukāzā, Vidusāzijā un Sibīrijā.¹⁷ Tāda pati neziņa valdīja marta sākumā. Nebija skaidrs, vai Baltijā vispār tiks izsludinātas Valsts domes vēlēšanas. Tai pašā laikā bija zināma iekšlietu ministra pavēle gubernatoriem, ka, sākot ar 20. februāri, jānoliek termiņi pilnvarnieku vēlēšanām.¹⁸ Latviešu prese prātoja, ka karastāvoklis ir jāatceļ, jo citādi nevar "brīvi vēlēti". Uzskatīja, ka laukos tam mazāka nozīme, bet pilsētās un miestos brīvas vēlēšanas, pastāvot karastāvoklim, nav iespējamās.¹⁹ Pilsētās un miestos vietējā administrācija nereti sastāvēja no baltvāciešiem, un tas vien izsauca vēlētajos bailes balsot pret baltvācu kandidātiem. Konservatīvā latviešu "Rīgas Avīze" savukārt uzskatīja, ka karastāvoklis ir vajadzīgs, jo, ja tā nebūs, revolucionāri traucēs domes vēlēšanas.²⁰

Pēc ilgas gaidīšanas beidzot Vidzemes un Kurzemes guberņā tika paziņots, ka no 19. līdz 26. martam jāveic I Valsts domes pilnvarnieku vēlēšanas zemnieku un strādnieku kūrijās.²¹ I Valsts domes vēlēšanu sarežģītā procedūra Latvijas teritorijā norisa 1906. gada marta otrajā pusē un aprīlī. Sabiedrības daļai, kurai bija vēlēšanu tiesības, politiskie uzskati bija raibi un nenoformējušies. Daudzu iedzīvotāju iekļaušanos sabiedriskajās un politiskajās aktivitātēs, kas saistījās ar I Valsts domes vēlēšanām, bija izsaukusī piedalīšanās revolūcijas notikumos vai arī bailes no revolūcijas.

Pēc 1905. gada 17. oktobra manifesta izdošanas sākās legālo buržuāzisko politisko partiju veidošanās. Vēlēšanu norises laikā partijas atradās organizēšanas procesā, galvenokārt tās apvienoja tikai ļoti nelielus politisko domubiedru grupējumus. Organizēšanās process pamatā notika pēc nacionālajām pazīmēm. Baltvācu presē izteikta doma, ka vietējai sabiedrībai vēl "nacionālās jūtas ir daudz attīstītākas, subjektīvais moments ir stiprāks par piederības jūtām pie partijas ar līdzīgi politiski domājošiem, bet citas izcelsmes. Mēs politiski esam par jauniem, lai darbotos pēc ārzemju parauga."²² Savas domas par nacionālo jautājumu izteica arī Krievijas 17. oktobra savienības Rīgas nodaļas laikraksts "Рижский вестник": "Baltijas novadā notika un joprojām notiek gadsimtu cīņa, kas balstās uz nacionālisma pamata; šīnī sakarībā arī cīņas dalībnieki grupējas pēc nacionālās līdzības, veido nacionālas naidīgas nometnes, pilnīgi nerēķinās ar saviem politiskās programmas uzskatiem."²³

Tas arī saprotams: Krievijas impērija bija etnogrāfiska valsts. Tās ceļš uz politisko valsti valdības līmenī bija uzsākts, bet tam nebija lemts realizēties. Izveidotajām partijām bija izstrādātas un apstiprinātas programmas, taču revolūcijas notikumi ienesa korekcijas to praktiskajā darbībā. I Valsts domes deputātu vēlēšanu laikā aktīvi darbojās Latviešu konstitucionāli demokrātiskā partija. Kā norādīts vēsturnieka I. Roņa pētījumā, kas gan attiecas uz pēcrevolūcijas gadiem, latviešu buržuāziskās partijas savā darbībā bija visai nenoteiktas,

izplūdušas, tām bija tikai politisku grupējumu raksturs.²⁴ Šis iezīmes vēl spilgtāk izpaudās partiju veidošanas procesa pašā sākumā. Domājams, šis trūkums piemita ne tikai latviešu partijām. Sabiedrībai un pat partijas dalībniekiem bija visai nekonkrēti uzskati par politiskajiem virzieniem. Bez kādas pietātes tika lietoti tādi apzīmējumi kā progresīvs, demokrātisks, liberāls, kosmopolītisks u.c.

Par galveno I Valsts domes vēlēšanu centru un paraugu pārējai Latvijai kļuva Rīga. Kā divi pretpoli te uzstājās baltvāciešu nodibinātā Baltijas konstitucionālā partija ar saviem nedaudzajiem domubiedriem un sabiedrības daļa, kas kontaktējās ar Latviešu konstitucionāli demokrātisko partiju, kuras darbību 1906. gada sākumā atspoguļoja laikraksts "Latvija". Latviešu konstitucionāli demokrātiskās partijas pirmā sapulce sakarā ar vēlēšanām notika 1906. gada janvāra sākumā Rīgas Latviešu biedrības namā, un uz to bija ieradies ap 400 biedru. Tika pieņemts lēmums – Valsts domes vēlēšanās piedalīties, jo partija savā darbībā balstās uz 1905. gada 17. oktobra manifestu.²⁵ Viskonservatīvāk noskaņotais latviešu politiskais grupējums, kas I Valsts domes vēlēšanu laikā vēl nebija spējis oficiāli noformēties par politisko partiju, pulcējās ap laikrakstu "Rīgas Avīze". Tikai 1907. gada 16. septembrī šis grupējums kā Latviešu tautas partija pulcējās pirmajā oficiālajā partijas sapulcē. Šī partija uzstājās pret revolūciju, konstitūciju, pret politisko partiju dibināšanu un pret kosmopolītisko sociāldemokrātiju. Mērķis – neņemot vērā šķiru pretrunas, apvienot latviešu tautu uz nacionālo interešu bāzes.²⁶ Virziena piekritēji uzskatīja, ka I Valsts domes vēlēšanas ir latviešu tautiska lieta un ne radikāli demokrātiska.²⁷ Vēlēšanu gaitā aktivitātes izvērša Ebreju konstitucionāli demokrātiskā partija, kurā bija ap 900 biedru. 5. martā notika partijas sapulce, kurā tika nolemts, ka Valsts domes vēlēšanās tā turēsies kopā ar citām vietējām Rīgas konstitucionāli demokrātiskajām partijām un balsos par šo partiju kandidātu, neraugoties uz tautību, jo pašiem ebrejiem nebūs iespējams ievēlēt savu kandidātu.²⁸

Baltvācu Baltijas konstitucionālā partija, kura pauda konservatīvus uzskatus, savu līdzdalību I Valsts domes vēlēšanās nesteidzās paust. Taču marta otrajā pusē partijas priekšsēdētājs Ervins Morics konservatīvajā baltvācu laikrakstā "Düna Zeitung" publicēja savu programmatisko runu par partijas uzdevumiem I Valsts domes vēlēšanās. Viņš izteica pārliecību, ka partijas pārstāvis tiks ievēlēts Valsts domē. Uzsvēra, ka baltvāciešiem līdz šim "šajā zemē ir bijusi vadība", un pauda ticību, ka "šo vadību pilsētā un laukos saglabās, balstoties ne uz vācu nacionalitāti, bet uz pārākas pieredzes un kultūras pamata".²⁹ Tika izteikta cerība, ka baltvācieši kopējā darbā sev piesaistīs arī latviešus un igauņus. Baltijas konstitucionālās partijas Kurzemes nodaļa (nākamā baltvācu Monarhistiski konstitucionālā partija) savukārt apvienoja savus domubiedrus.

Rīgā interesi par Valsts domes vēlēšanām izrādīja arī Krievijas 17. oktobra savienības Rīgas nodaļa. Sākumā tas bija vājš politiskais grupējums, kas pulcējās ap laikrakstu “Рижский вестник”. Laikrakstā atzīmēts, ka no vietējās krievu sabiedrības grūti izveidot politisku partiju.³⁰ Krievijas 17. oktobra savienības nodaļas darbojās arī Latgalē – Daugavpilī, Rēzeknē un Krāslavā. Rīgas nodaļas uzsaukumā sakarā ar I Valsts domes vēlēšanām pausti partijas programmas galvenie atzinumi. Norādīts, ka Valsts dome ir jāveido pēc 17. oktobra manifesta nosacījumiem, “bet nebūt ne tāda kā Satversmes sapulce vai arī kaut kas viltīgi maskēts ar Satversmes sapulces funkcijām un tāpēc nepieļauj nekādas autonomijas valsts nomalēm, uzskatot visas nomales bez jebkādiem miglainiem vārdiem un aplinkiem par krievu zemes neatņemamu daļu”.³¹ Valsts domes vēlēšanu aizsākuma periodā Krievijas 17. oktobra savienības Rīgas nodaļa par savu galveno pretinieku politiskajā cīņā, nepieminot un neņemot vērā ne latviešus, ne arī igauņus, uzskatīja baltvāciešus. “Рижский вестник” janvāra numurā ar sašutumu rakstīja, ka trijās Baltijas guberņās dzīvojot “sevišķa cilvēku šķirne”, kas sevi dēvējot par “baltiem”, un tie esot Baltijas vācieši. Viņi sacerot dažādas federatīvas konstitūcijas un autonomijas projektus, bet uz šādu darbību viņiem neesot nekādu tiesību.³²

Pirms oficiālās Valsts domes vēlēšanu moratorija uzsākšanas – pilnvaroto, balsotāju un domnieku vēlēšanām – izvirzījās jautājums par to, ka nepieciešams sākt pārbaudīt vēlēšanu sarakstus. Rīgas pilsētas pārvalde jau 1905. gada 25. decembrī sakarā ar I Valsts domes vēlēšanu papildu sarakstu sastādīšanu no kamerālvaldes pieprasīja ziņas par balsstiesīgajām personām.³³ Tā kā guberņu administrāciju norādījumi par vēlēšanām kavējās, sabiedrībā cirkulēja dažādas baumas. Daži vēlēšanas saprata tā, ka “vēlēšanu iecirkņos reģistrējas tie, kas ir par caru”.³⁴ Pats par sevi unikāls gadījums: pastāvot karastāvoklim, blakus soda ekspedīciju darbībai uzsākt valsts parlamentāriskos pārveidojumus. Latvijas pilsētu domju vēlēšanas turīgākajiem pilsētu iedzīvotājiem, kas tajās bija tiesīgi piedalīties, jau bija devušas mācību, ka, lai gūtu panākumus, atsevišķām vēlēšanu grupām, ja tās savstarpēji spēj vienoties par pieņemamiem nosacījumiem, vēlēšanu laikā jādarbojas kopīgi. Šādu jautājumu risināšana prasīja domubiedru sapulcēšanos un apspriešanos. Taču aktivitātes ievērojami traucēja pastāvošais karastāvoklis. Jāpiekrīt žurnālista teiktajam: “Kats sapratīs, ka bez sapulcēšanās, sevišķi tagad, kur daudziem vēl nav sajēgas par pašām vēlēšanām, grūti organizēties un iet vienu ceļu.”³⁵

Neskatoties uz karastāvokli un ilgstošo neziņu, vai Baltijas guberņās Valsts domes deputātu vēlēšanas tiks atļautas, zināma vēlēšanu aģitācija aizsākās. I Valsts domes vēlēšanās Rīgā visenerģiskāk piedalījās sabiedrības aktīvākā daļa, kuru lielākoties veidoja inteliģence un nekustamās mantas īpašnieki. Ātrā tempā (apmēram no 13. līdz

18. martam) organizatori ķērās pie vēlēšanu sagatavošanas. Pirmajā kārtā – pilnvarnieku vēlēšanās nekāda plaša aģitācija netika veikta, ja neskaita, ka tika uzturēta doma, ka Valsts domes vēlēšanās ir jāpiedalās visiem, kam ir vēlēšanu tiesības. Tika uzsvērts, ka būtu liela kļūda vēlēšanas boikotēt. Atsevišķu kūrīju daudzpakāpju vēlēšanu datumus noteica gubernators. Vēlēšanu process bija ilgstošs. Rīgā, piemēram, tas norisa šādi: 19. martā – fabriku un rūpnīcu pilnvaroto vēlēšanas, 24. martā – pilsētas balsotāju vēlēšanas, 27. martā – fabriku un rūpnīcu balsotāju vēlēšanas, un, beidzot, 14. aprīlī balsotājiem no sava vidus bija jāievēlē viens I Valsts domes domnieks.³⁶ Šāds tik ilgi norisošs pasākums gan Rīgas pilsētas vēlētajos, gan tajos, kas vēlēšanas boikotēja, izsauca plašas aktivitātes, spieda iepazīties ar noteikto vēlēšanu kārtību, to analizēt un izteikt savu nostāju.

19. martā Rīgā Latviešu konstitucionāli demokrātiskajai partijai un citām līdzīgu uzskatu partijām un grupām notika vēlēšanu sapulces. Sapulcēs piedalījās ap 6000 iedzīvotāju.³⁷ Konstitucionāli noskaņotie grupējumi, lai vēlēšanās uzstātos vienoti, izveidoja Rīgas progresīvo bloku. Šai blokā ietilpa 8 partijas un domubiedru grupas: Tautas brīvības partija (krievu konstitucionālie demokrāti), Latviešu konstitucionāli demokrātiskā partija, Ebreju konstitucionāli demokrātiskā partija, Latviešu vēlēšanu komiteja, Latviešu progresīvā grupa, Poļu progresīvā grupa, Lietuvišu progresīvā grupa un Igaunņu progresīvā grupa.³⁸ Rīgas progresīvais bloks vienojās par kopēji uzstādītiem kandidātiem balsotāju uzdevumu veikšanai. Bloka sastāvs bija raibs, cits cita programmas vāji pārzinošs un politiskajos uzskatos daudzveidīgs.

Rīgas progresīvais bloks izdeva aicinājumu “Rīgas pilsoņiem!”. Tajā norādīts, ka vienošanās panākta uz kopējas bloka programmas. Galvenie nosacījumi – valsts kārtības nodibināšana, balstoties uz vispārēju, vienādu, tiešu un aizklātu vēlēšanu tiesību pamata. Bez kavēšanās jāatceļ nāves sods, karastāvoklis un pastiprinātā apsardzība. Jāatceļ ierobežojumi katrai tautai un ticībai. Visās politiskajās lietās jāveic vispārīga amnestija.³⁹ Ja analizējam šī aicinājuma prasības, tad pēc 23. aprīļa izdotajiem valsts pamatlikumiem jeb konstitūcijas juridiskas tiesības tās risināt bija tikai patvaldniekam. Šādas programmas izsludināšanu bija noteikusi revolūcijas klātbūtne un plašu sabiedrības masu noskaņojums. Tai pašā laikā Rīgas domnieku vēlētaji nebija revolucionāri, negribēja, lai revolūcija turpinātos, bet vēlējās, sabiedrībai atrodoties uz revolūcijas viļņa, paplašināt sev politiskās un saimnieciskās darbības brīvību un panākt atpazīstamību sabiedrībā.

Rīgas latviešu konservatīvās aprindas šo bloka programmu nosodīja. “Rīgas Avīze” to nosauca par kosmopolītiski radikālu un brīdināja, ka daudziem latviešiem tā nav pieņemama. Norādīja, ka latviešiem ir jāsarģājas no kosmopolītiski radikālām grupām, jo šāda darbība latviešos atkal modinās revolucionāro garu un iegrūdīs tautu postā.⁴⁰

Tā kā blokā ietilpa dažādas tautību grupas un politiski noskaņotie, tad vēlēšanu gaita bija samērā sarežģīta, bet plašām vēlētāju masām gana pamācoša. Priekšplānā bija jāizvirza kopējās darbības taktikas jautājumi. Ejot vienīgi šo ceļu, varēja panākt savus izvirzītos mērķus Valsts domes deputātu vēlēšanās.

Viens no interesantākajiem vēlēšanu kopsadarbības līgumiem 18. martā tika noslēgts starp Krievijas 17. oktobra savienības Rīgas grupu un Baltijas konstitucionālo partiju. Tas atzīmējams tāpēc, ka Krievijas 17. oktobra savienības Rīgas grupa būtībā izturējās naidīgi pret saviem, viņasprāt, galvenajiem konkurentiem Baltijas provincēs – baltvāciešiem, kuru intereses pārstāvēja Baltijas konstitucionālā partija. Tas bija nopietns vēlēšanu kompromiss. Krievijas 17. oktobra savienības Rīgas grupa skaidroja, ka kompromiss pieļauts tāpēc, ka abu partiju politiskās programmas ir līdzīgas.⁴¹ Par šo vienošanos dalībnieki izdeva speciālu uzsaukumu ar virsrakstu: “Par caru, tautas brīvību un nedalāmu Krieviju!”⁴² Un tā vēlētāji sadalījās divās daļās: Rīgas progresīvais bloks un baltvāciešu Baltijas konstitucionālā partija kopā ar savu bijušo pretinieci Krievijas 17. oktobra savienības Rīgas grupu un to piekritējiem.

Arī citās Latvijas pilsētās latviešu vēlētāji centās atrast sev sabiedrotos cīņā pret konservatīvajiem baltvāciešiem. Kurzemē oficiāli skaitījās 11 pilsētas, bet nevienai nebija paredzēts, līdzīgi kā Rīgai, atsevišķi virzīt uz Valsts domi savu deputātu. Kurzemes vēlētāju sabiedrībai par paraugu vēlēšanu kampaņas organizēšanā kalpoja līdzšinējā vēlēšanu gaita Rīgā.⁴³

Liepājā konstitucionāli demokrātiski noskaņotie latviešu vēlētāji 15. aprīlī Labdarības biedrības zālē noturēja pirmo vēlētāju sapulci. Tajā sapulces organizatori paziņoja par noslēgto sadarbību ar ebreju, lietuviņu un krievu vēlētājiem un par Liepājas Apvienotā progresīvā bloka izveidošanu.⁴⁴ Liepājas baltvāciešiem savā pusē izdevās piesaistīt poļus. Jelgavā konstitucionāli demokrātiski noskaņotie latviešu vēlētāji kopā ar ebrejiem un krieviem izveidoja Progresīvo bloku. Kurzemes baltvācu Baltijas monarhistiski konstitucionālās partijas nodaļa, kuras centrs atradās Jelgavā, izvērta savas vēlēšanu programmas propagandu. Izplatīja Valsts domes vēlēšanām paredzētās proklamācijas un tajās no savas puses runāja “par kaut kādām reformām”.⁴⁵ Kuldīgas pilsētas un Saldus miesta vēlētājiem kopā bija jāievēl viens balsotājs. Kuldīgā latviešu konstitucionālo ideju piekritēju organizēšanos sevišķi traucēja ierobežotā sapulcēšanās brīvība. Pilsētā bija spēkā noteikumi, ka pēc plkst. 21 bez speciālas atļaujas nedrīkst atrasties uz ielas. Latviešu vēlētājiem atšķirībā no baltvāciešiem bija grūti šādu atļauju dabūt.⁴⁶ Latviešu vēlētājiem tikai 4. aprīlī viesnīcā “Rossija” zālē izdevās noorganizēt savu pirmo sapulci.⁴⁷

Kuldīgas Latviešu konstitucionālās partijas grupējumam arī bija aktuāls jautājums par sabiedroto atrašanu. Notika sarunas ar ebreju vēlētājiem, lai tos piesaistītu savam grupējumam. No otras puses līdzī-

gas aktivitātes veica Baltijas konstitucionālās partijas nodaļas pārstāvji. Pēc sarežģītām diskusijām daļa ebreju nolēma iet kopā ar konstitucionālo ideju piekritējiem latviešiem, bet daļa – ar baltvāciešiem.

Tukuma bruņotās sacelšanās apspiešana uz iedzīvotājiem bija atstājusi ļoti nomācošu iespaidu. 1906. gada marta beigās presē atzīmēts, ka latviešiem ir 2/3 balsstiesīgo vēlētāju, bet no pēdējiem notikumiem visi ir kā sastinguši.⁴⁸ Uz balsotāja vēlēšanām Tukuma latvieši centās sadarboties ar ebrejiem.

Kurzemes guberņā, tāpat kā Rīgā un Vidzemē, norisinājās līdzīga vēlēšanu aģitācija. Sevišķu vērīenu tā ieguva pirms balsotāju vēlēšanām (tās notika 10. aprīlī). “Balss” šinī sakarībā rakstīja: “Mums latviešiem šī diena no sevišķa svara. Mēs visi zinām, kādas nastas un spaidus nesusi mūsu tauta ilgus gadu simteņos. Mēs zinām arī tos, kas mums šos slogus uzvēluši, kas vēlētos, lai tie arī joprojām mūs spiestu. Tie ir mūsu vācieši, kuri tagad, sevišķi pa vēlēšanu laiku, ļoti laipni.”⁴⁹ Līdzīga pretvācu aģitācija norisa arī Igauniju ietverošajās guberņās. Latviešu, igauņu un baltvāciešu attiecību attīstības vēsturiskā gaita un pēdējais 1905. gada revolūcijas asiņainais akords neatgriežami bija sagrāvis visus tiltus, kas varētu vienot baltvāciešus, no vienas puses, un igauņus un latviešus, no otras puses, jebkādi kopīgi politiskajai sadarbībai.

Valsts domes vēlēšanu laikā latviešu vēlētāju un politiskajai grupējumu vidū aktuāls kļuva jautājums, vai balsot par kandidātu, kas nav latviešu tautības, bet enerģiski aizstāv demokrātiskos uzskatus un varētu sabiedrībai atnest lielāku labumu, vai nodot balsi pat par sliktāku, bet latviešu tautības kandidātu. Rīgas progresīvajā blokā ietilpstošā Latviešu progresīvā grupa uzskatīja, ka Valsts domes deputātam no Rīgas nav obligāti jābūt latvietim. “Rīgas Avīze” savās slejās atzīmēja, ka laikraksts “Mūsu Laiki” aizstāvēja ideju, ka latviešu balsotājiem nav jāskatās uz tautību, bet jāievēlē “visvairāk progresīvais vīrs”, lai arī tas būtu cittautībnieks.⁵⁰ “Laiks” publicēja garu redakcijai atsūtītu rakstu, kurā apcerēts jautājums, vai Rīgas deputātam Valsts domē vajag būt latvietim. Tajā teikts, ka jāskatās nevis uz deputāta tautību, bet gan uz to, kurš cienīgāks ieņemt šo posteni. Arī redakcija piekrita šim vērtējumam: “Pie vēlēšanām galvenā kārtā jāskatās uz kandidāta krietnību un spēju aizstāvēt vispārēju labumu. Starp reakcionāru latvieti un radikālu cittautieti – krievu, leiti, poli, žīdu mēs balsi nodosim cittautietim. Ja abi labi, tad par latvieti, jo tas labāk pazīst vietējos apstākļus.”⁵¹ Neskatoties uz šiem loģiskajiem secinājumiem, vēlēšanu gaitā lielākā latviešu sabiedrības daļa tomēr simpatizēja deputātam – latvietim. Konservatīvajiem latviešiem, kas grupējās ap laikrakstu “Rīgas Avīze”, šinī jautājumā bija viennozīmīga atbilde – balsot tikai par latviešu kandidātu, kas aizstāv latviešu lietu.⁵²

Vēlot balsotājus, Rīgas progresīvā bloka visas partijas un grupas apvienoja kopējs mērķis – neļaut baltvācietim kļūt par Rīgas deputātu I Valsts domē. Pirms balsotāju vēlēšanām Rīgā notika plaša aģitācija:

“Rītdien [24. martā. – J. B.] pašā cīņās karstumā atminiet tikai vienu – jums jāuzvar vācu grupas liste, balsojot progresīvo grupu listei par labu, tad beigsies jūsu nospiestais stāvoklis un tapsiet patiesi brīvi.”⁵³ Asa vēlēšanu aģitācija notika no abām pusēm. Tās viena otru vainoja vēlēšanu sarakstu viltošanā un vēlētāju apmānīšanā: izmānot jau agrāk vēlētājiem savējā politiskā grupējuma izsniegtos vēlēšanu biļetenus un to vietā iedodot pretinieku biļetenus.⁵⁴

Balsotāju vēlēšanu rezultāti visās Rīgas priekšpilsētās bija par labu progresīvajam blokam, ar rādītāju 70 pret 10.⁵⁵ Formālu iemeslu dēļ gan šī attiecība līdz 14. aprīlim ievēlēto dokumentācijas pārbaudes rezultātā izmainījās. Rīgas progresīvais bloks zaudēja trīs balsotājus, bet baltvāciešu puse papildinājās ar šīm trijām subsitūtu vietām. Savukārt blokam pievienojās četri atsevišķi ievēlētie strādnieku balsotāji⁵⁶ (no Š. Berlina kokzāģētavas, M. Pagasta galdniecības uzņēmuma, stikla rūpnīcas “Kerkoviuss un Ko”, pistonu un patronu fabrikas “Sellie un Bello”).

Rīgas 84 balsotāju sadalījums nacionālā ziņā bija šāds: 41 latvietis, 15 krievi, 12 ebreji, 10 vācieši, 2 poļi, 2 lietuvieši un 2 igauņi.⁵⁷ Rīgas progresīvā bloka ievēlēto balsotāju pārsvars bija neapstrīdams. Nākamajā vēlēšanu pakāpē no balsotājiem bija jāievēlē viens domnieks. Steigā organizējot un progresīvajā blokā apvienojot vairāku tautību dažādu politisko uzskatu un interešu vēlētājus, nebija pārlicības, ka, vēlējot deputātu, bloka balsotāji varēs pieņemt vienotu lēmumu.⁵⁸ Presē ne bez pamata tika pausta doma, ka blokā ietilpstošie krievi un ebreji grib par Valsts domes deputātu ievēlēt radikālāku pārstāvi nekā latvieši. Atzīmēts, ka krievu kadeti ir radikālāk noskaņoti nekā latviešu, kas arī sevi uzskatīja par konstitucionāli demokrātisko ideju piekritējiem.⁵⁹ Progresīvajā blokā ietilpstošie grupējumi centās izvirzīt katrs savu kandidātu. Sākotnējai vienošanai vairs nebija lielas nozīmes. Tomēr starp bloka dažādu tautību ievēlētājiem balsotājiem asa cīņa nesākās. Izvirzītos kandidātus centās apspriest demokrātiskā gaisotnē, izejot no reālās dzīves situācijas. Tā, piemēram, Poļu progresīvās grupas pārstāvis zvērinātais advokāts J. Šablovskis, kas demokrātiskajās aprindās bija ieguvis popularitāti ar savām juridiskajām aktivitātēm, atzīmēja, ka Rīgas kandidātam uz Valsts domes domnieka vietu jābūt progresīvam cilvēkam ar noteiktiem politiskajiem uzskatiem un neaptraipītu pagātni. Uzskatīja, ka būtu taisnīgi, ja par kandidātu izvirzītu latvieti: latvieši Rīgā ir pamatiedzīvotāji un vislabāk pazīst vietējo dzīvi. Latvieši visu laiku šeit ir dzīvojuši apspiesti, aprobežoti savās politiskajās un saimnieciskajās tiesībās. Ievēlot latvieti, latviešu tautai būs morālisks gandarījums par piedzīvotajām ciešanām un tā tiks dots morālisks plīķis tautas apspiedējiem.⁶⁰

9. aprīlī sanāca progresīvā bloka balsotāju sapulce. Tās uzdevums – izzināt, kādi kandidāti ir vispopulārākie. Tagad balsotāji izveidoja divus grupējumus: vienā latviešu balsotāji, bet otrā visas citas partijas kopā ar tā saukto Latviešu progresīvo grupu. Pēdējie uzskatīja, ka Valsts

domes deputātam no Rīgas nav obligāti jābūt latvietim, bet jābūt pēc iespējas demokrātiski noskaņotam, tādām, kas bauda vēlētāju uzticību, ka viņš kā deputāts varēs labāk veikt savus uzdevumus. Sapulcē latviešu balsotāji bija ieradušies mazākumā, un no viņu izvirzītajām piecām kandidatūrām (zvērinātais advokāts Fridrihs Grosvalds, zvērinātais advokāts Jānis Purgals, zvērinātais advokāts Andrejs Krastkalns, zvērinātais advokāts Fridrihs Alberts un zvērinātais advokāts Voldemārs Zamuels) par deputātu kandidātiem izraudzīja tikai divus – F. Grosvaldu un J. Purgali. Par progresīvā bloka populārākajiem kandidātiem kopējā sapulce nolēma izvirzīt piecus pagaidu kandidātus: Vidzemes guberņas vecāko fabriku inspektoru inženieri tehnologu Aleksandru Bikovu, fizikas – matemātikas kandidātu pasniedzēju Fjodoru Ernsu (presē saukts arī par Teodoru Oernu), zvērināto advokātu Andžu Zumbergu, F. Grosvaldu un J. Purgali.⁶¹ Sapulce nolēma, ka 13. aprīlī, ceturtdienā, balsotāji sanāks no jauna un no šiem pieciem kandidātiem ievēlēs vienu, kas būtu kopējais kandidāts.⁶² Pēc šīm priekšvēlēšanām vēl nebija skaidrs par vēlēšanu galējo iznākumu. 13. aprīlī no iepriekšējiem izvirzītajiem pieciem kandidātiem savā starpā sacentās F. Ernss, kas sabiedrībā tika vērtēts kā “radikālais kosmopolīts”, un “mērenais politiķis” F. Grosvalds, kas tomēr aizstāvēja konstitucionālās demokrātijas idejas.⁶³ Ar vienas balss pārsvaru uzvarēja F. Grosvalds.⁶⁴ 14. aprīlī, kad balsotāji oficiāli balsoja par Rīgas pilsētas Valsts domes deputātu, sarežģījumi neradās – par domnieku tika ievēlēts F. Grosvalds.

Vidzemes guberņas mazo pilsētu un lauku pilnvarotie ievēlēja 62 balsotājus: 21 no pagastu zemniekiem, 15 no mazajām pilsētām, 25 no lielgruntniekiem un 1 no strādniekiem. Kopā igauņiem un latviešiem bija 39 balsotāji, bet baltvācu lielgruntniekiem – 23 balsotāji.⁶⁵ Par vēlēšanu taktikas svarīgu jautājumu kļuva igauņu un latviešu balsstiesīgo sadarbība. Jau 19. martā Tērbatā notika Igaņu tautas progresa partijas vēlētāju sapulce. Tajā igauņi nolēma noslēgt ar latviešu vēlētājiem kompromisu, lai no četrām Vidzemes guberņai paredzētajām Valsts domes domnieku vietām divas ieņemtu latviešu un divas igauņu kandidāti.⁶⁶ Latviešu balsstiesīgie šo priekšlikumu atbalstīja. 20. aprīlī Vidzemes guberņas vēlēšanu sapulcē par domniekiem ievēlēja divus latviešu kandidātus: zvērināto advokātu Kārli Ozoliņu un lauksaimnieku Arvedu Bremeru. Igaņu balsstiesīgie iedzīvotāji ievēlēja Oskaru Rütli un Jani Tenisonu.⁶⁷ No Igaunijas guberņas uz domi nosūtīja vēl trīs deputātus: K. Hellātu, A. Lubbi un P. Papčinski.⁶⁸

10. aprīlī bija paredzētas Kurzemes guberņas 48 domnieku balsotāju vēlēšanas: no pilsētām vajadzēja ievēlēt 19 balsotājus, no pagastiem – 13, no fabrikām, rūpnīcām un dzelzceļa darbnīcām – 2 un no lielgruntniekiem – 14 balsotājus.⁶⁹ Arī Kurzemē vēlēšanu aktivitātes vislabāk novērojamas pilsētās. Liepājā vajadzēja ievēlēt piecus balsotājus. Baltvācieši par saviem kandidātiem izvirzīja advokātu V. Melvilli un Heimovski. Apvienotais progresīvais bloks, savstarpēji apspriežoties,

par saviem balsotāju kandidātiem nolēma virzīt divus latviešus, divus ebrejus, bet piekto – kopēju no krieviem, lietuviešiem un poļiem.⁷⁰ Liepājas Apvienotais progresīvais bloks 10. aprīlī, kad notika Valsts domes deputātu balsotāju vēlēšanas, izvērsa aktīvu aģitāciju. Pie vēlēšanu iecirkņa darbojās Apvienotā progresīvā bloka birojs, kas risināja jautājumus gadījumā, ja kādam balsstiesīgajam vēlēšanās radās kādi šķēršļi. Tika lietota moderna aģitācijas forma: visu dienu pa Graudu un Kurhauza prospektu braukāja trijjūgs, kas veda 10 pēdu augstu četrkantīgu torni, uz kura rakstīts: “Vēlat mūsējos! Sīmani, Saveli, Jacunski, Kacnelsonu un Luriju.”⁷¹ Liepājas Apvienotā progresīvā bloka kandidāti uzvarēja Baltijas konstitucionālās partijas Kurzemes nodaļas izvirzītos kandidātus, saņemot 64,3% no visām balsīm.⁷² Liepājā par balsotājiem ievēlēja Apvienotā progresīvā bloka jau agrāk izvirzītos kandidātus – latviešus advokātu G. Saveli un advokātu A. Sīmani, ebrejus Dr. phil. N. Kacnelsonu, cand. jur. G. Luriju un poli Dr. chem. J. Jacunski.⁷³

10. aprīlī Jelgavas balsstiesīgie iedzīvotāji vēlēja četrus Jelgavas balsotājus. Ar lielu balsu vairākumu uzvarēja Jelgavas progresīvā bloka latviešu, krievu un ebreju kandidāti: zvērinātais advokāts K. Pauļuks, zvērinātais advokāts J. Čakste, virsskolotājs Meļņikovs un Dr. Rubinšteins. Viņi saņēma 69,1% vēlētāju balsu.⁷⁴ Kuldīgas pilsētas un Saldus miesta vēlētājiem kopā bija jāievēlē viens balsotājs. Kuldīgā pirms balsotāja ievēlēšanas aktīvu aģitāciju savā labā veica Baltijas konstitucionālās partijas Kurzemes nodaļa. Avīze “Latvija” rakstīja, ka nekur baltvācu partijas vadoņu nekaunība nav tik liela kā Kuldīgā – “šai vācietības perēkli”.⁷⁵ Kuldīgā un Saldū baltvāciešiem gan ekonomiskajā, gan arī sabiedriski politiskajā dzīvē bija liela ietekme. Konservatīvās baltvācu partijas vadība, ar dažādiem apmelojumiem biedējot vēlētājus, vērsās pret Latviešu konstitucionālo partiju. Tā aicināja vāciešus, latviešus, ebrejus un krievus ievēlēt kopēju balsotāju, kas aizstāvētu Baltijas konstitucionālās partijas programmu.⁷⁶ Cīņu ar konservatīvajiem baltvācu spēkiem apgrūtināja tas, ka Saldus vēlētājiem, lai nodotu balsis par balsotāja kandidātu, vajadzēja mērot ap 50 verstu līdz Kuldīgai. Latviešu konstitucionālās partijas pārstāvji par savu kandidātu izvirzīja pareizticīgo baznīcas mācītāju A. Gobiņu. Ebreji savukārt uzstādīja savu kandidātu – konstitucionālo demokrātu B. Magilnicki un otru kandidātu – M. Maleru, kas nāca no baltvāciešu vidus.⁷⁷ Baltvācieši izvirzīja Dr. L. Hercbergu. Šis kandidāts bija ebreju tautības, bet baltvācu politikas piekritējs. Ar šādu taktisku gājieni baltvācieši centās ebrejus piesaistīt savai vēlēšanu platformai. Pēc lielām diskusijām daļa ebreju tomēr vienojās balsot par A. Gobiņu, bet citi pievienojās baltvāciešu grupai. Baltvācieši tagad uzstādīja jaunu kandidātu – Kuldīgas galvu Arturu fon Krauzi.⁷⁸ Turpinājās asa aģitācijas cīņa. Baltvācu aģitatori cerēja vēlēšanās saņemt atbalstu no Saldus. 10. aprīlī vēlēšanu dienā viņi izsūtīja savus aģentus trīs verstis no Kuldīgas uz Saldus ceļa pretī vēlētājiem. Latvieši aģitāciju par

balsotāja kandidātu Saldū bija veikuši jau agrāk. Vēlēšanu norisē bija vērojams pacēlums. No Saldus daudzi vēlētāji bija ieradušies kājām. Saldinieki Kuldīgā vispirms devās uz Latviešu sadraudzības biedrību, kur darbojās vēlēšanu birojs. Te viņi saņēma vēlēšanas listes, un tad uzticības vīri viņus pavadīja uz vēlēšanām. Žurnālists uz vēlēšanām ieradušos meža strādniekus raksturojis šādi: "Bija interesanti redzēt šos vienkāršos ļaudis, ar maizes doniņām uz muguras, pulcējamies, it kā uz peļņu ejot. Latviešu vēlētāju komiteja no savas puses arī gādāja, cik varēdama, lai visiem mazturīgiem apgādātu brīvu vai lētu dzīvokli gan iebraucamās vietās, gan skolās vai citur."⁷⁹ Baltijas konstitucionālās partijas piekritēji bija plaši izplatījuši savas vēlētāju listes, bet Latviešu konstitucionāli demokrātiskās partijas aktīvistu tās centās nomainīt ar savējām. Vēlēšanu iznākums bija šāds: par balsotāju tika ievēlēts Latviešu konstitucionālās partijas kandidāts mācītājs A. Gobiņš, par kuru bija nodoti 63,2% balsu.⁸⁰ Baltijas konstitucionālās partijas piekritēji baltvācieši par šo iznākumu bija tik pārsteigti, ka centās atrast kādus iemeslus, lai vēlēšanu rezultātu apstrīdētu. Tas tomēr neizdevās.

Tukuma konstitucionāli demokrātiski noskaņotie latvieši vienojās ar ebrejiem par kopēju kandidātu – provizoru J. Savelu. 10. aprīlī Tukuma balsotāja vēlēšanās J. Savels sacenties ar baltvāciešu kandidātu K. Miramu. Saņemot 88,4% balsu, par Tukuma pilsētas balsotāju tika ievēlēts J. Savels.⁸¹ Arī pārējās Kurzemes pilsētās balsotāju vēlēšanas norisa līdzīgi.

Sarežģītais vēlēšanu process tuvojās savam galvenajam mērķim – I Valsts domes deputātu ievēlēšanai. Kurzemes guberņas konstitucionāli demokrātiski noskaņoto latviešu vēlētāju vidū pakāpeniski izkristalizējās priekšlikums par valsts domnieka kandidātu no pilsētām virzīt zvērināto advokātu J. Čaksti, bet advokātu J. Kreicbergu – par domnieka kandidātu no lauku pagastu balsotājiem. Tomēr šīs kandidatūras latviešu sabiedrībā netika pieņemtas viennozīmīgi. Par minētajiem kandidātiem legālajā presē parādījās pat ļoti negatīvas atsauksmes.⁸² 19. aprīlī Kurzemes guberņas un lauku pagastu balsotāji noturēja sapulci, kurā savā starpā mēģināja vienoties par kopējiem domnieku kandidātiem. Šajā sapulcē izpaudās pastāvošā karastāvokļa sekas: lauku pagastu balsotāji iepriekš domnieka kandidatūru nebija varējuši apspriest, jo šī bija viņu pirmā tikšanās. Balsotāji izturējās nezinoši un balsojumā bija nenoteikti. Pirmo reizi balsojot par izvirzāmo kandidātu, balsu vairākumu saņēma J. Kreicbergs, otro reizi – P. Juraševskis.⁸³ Apvienotā progresīvā bloka pilsētu balsotāju starpā, lemjot par Valsts domes kandidātiem, valdīja sapratne. Plašas debates vienīgi risinājās starp ebreju pilsētu balsotājiem. Daļa ebreju balsotāju par savu deputāta kandidātu gribēja ievēlēt Bauskas pilsētas balsotāju Pēterburgas zvērināto advokātu L. Niseloviču, citi – Liepājas ebreju balsotāju Dr. phil. N. Kacenelsonu. Latviešu balsotājiem atturoties, ebreju balsotāji beidzot vienojās par N. Kacenelsona kandidatūru.

20. aprīlī bija jāsapulcējas Kurzemes guberņas 48 balsotājiem, lai ievēlētu trīs I Valsts domes deputātus. Domnieku vēlēšanas norisa bez sarežģījumiem. Lauku pagastu vēlētāji par domnieku ievēlēja J. Kreicbergu. Kopējās guberņas vēlēšanās tika uzstādītas vairākas kandidatūras, bet, tā kā daži savu kandidatūru atsauca, tad palika trīs kandidāti: J. Čakste, N. Kacnelsons un no Ilūkstes apriņķa balsotājiem lielgruntnieku kandidāts fon Valters-Vittenheims. Par Valsts domes deputātiem ievēlēja J. Čaksti un N. Kacnelsonu.⁸⁴

Vitebskas guberņā bija pavisam 10 apriņķu. No tiem tikai trīs – latviešu. Iedzīvotāju sastāvs Daugavpils, Rēzeknes un Ludzas apriņķī bija raibs: krievi, latvieši, poļi, ebreji un vācieši. Latviešu balsotāji vienojās ar poļiem un ebrejiem. Lai arī krievu iedzīvotājiem šajos trijos apriņķos bija visvairāk balsstiesīgo, par pilnvarniekiem un balsotājiem tika ievēlēti tikai poļi un latvieši.⁸⁵ Domnieku vēlēšanas Vitebskas guberņā, līdzīgi kā vēl citās impērijas 28 guberņās, notika 26. martā, kas bija daudz agrāk nekā Vidzemē un Kurzemē. Vēlēšanas bija iespējamās tāpēc, ka Vitebskas guberņā revolūcijas klātbūtne izpaudās vājāk. Vitebskā notikušajās vēlēšanās balsotāji par valsts domnieku ievēlēja latviešu Rēzeknes katoļu mācītāju Franci Trasunu un pārējos guberņas domniekus: P. Peresvetu-Soltanu, B. Šahno, A. Volkoviču, H. Bruku un G. Fiļipovu.⁸⁶ Par šo Latgales latviešu panākumu ar sajūsmu rakstīja laikraksts “Latvija”: “Daudz laimes jaunajam tautas vietniekam, sekmīgi aizstāvojot un pareizā gaismā iztēlojot krievu parlamenta priekšā tikpat inflantiešu, kā arī visas latviešu tautas stāvokli un vajadzības.”⁸⁷

I Valsts domē Latvijas deputāti sadarbojās visciešāk ar Igaunijas pārstāvjiem, taču sadarbība notika arī ar Lietuvas ievēlētājiem 14 deputātiem.

Analizējot jautājumu par balsstiesīgās sabiedrības aktivitāti I Valsts domes vēlēšanās, autoram pagaidām nav izdevies dabūt vēstures materiālus par lauku pagastu vēlētāju aktivitātēm, taču domājams, ka zemnieki, iebiedēti no revolūcijas notikumiem, soda ekspedīciju izrēķināšanās, paklausīgi pildīja administrācijas norādījumus un visi piedalījās pilnvarnieku un balsotāju vēlēšanās.

Pilsētās un miestos piedalīšanās vēlēšanās bija dažāda. Cik pagaidām zināms, vislielākā aktivitāte pilnvarnieku vēlēšanās bija Bauskā, kur piedalījās ap 81%, Liepājā – 80%, Rīgā – 63%, Tukumā – 60% un Ilūkstes miestā – ap 58% balsstiesīgo.⁸⁸ Rīgas balsstiesīgo iedzīvotāju vēlēšanu aktivitāte atsevišķos pilsētas vēlēšanu iecirkņos atspoguļota tabulā. Pārdomas izraisa viszemākā vēlētāju aktivitāte Rīgas iekšpilsētas vēlēšanu iecirknī. Šeit dzīvoja Rīgas turīgākie iedzīvotāji un galvenokārt baltvācieši. Vai tās bija bailes no revolūcijas klātbūtnes, nepatika pret konstitucionālajām pārmaiņām valstī vai neticība, ka šajās vēlēšanās baltvāciešiem iespējams gūt uzvaru? Bet varbūt viss kopā? Kopumā balsstiesīgo vidū atsaucība vēlēšanām bija ievērojama.

Latvijas teritorijas balsstiesīgos iedzīvotājus no dalības I Valsts domes vēlēšanās galvenokārt atturēja revolucionārā kustība un LSDSP

RĪGAS BALSSTIESĪGO IEDZĪVOTĀJU AKTIVITĀTE I VALSTS
DOMES VĒLĒŠANĀS

Vēlēšanu iecirkņi	Balsstiesīgo skaits	Balsstiesīgo īpatsvars, %	Vēlēšanās piedalījušos skaits	Vēlēšanās piedalījušos īpatsvars, %
Iekšpilsēta	6070	19,3	3507	57,8
Pēterburgas priekšpilsēta	9200	29,3	5976	65,0
Maskavas priekšpilsēta	11500	36,7	7410	64,4
Jelgavas priekšpilsēta	4600	14,7	2755	59,9
Kopā	31370	100,0	19648	62,6

Aprēķināts pēc: Latvija. – 1906. – 27. marts; Dūna Zeitung. – 1906. – 27. Mārtz.

vēlēšanu boikots. Vislielākā boikota ietekme bija fabriku, rūpnīcu un dzelzceļa darbnīcu strādnieku vidū. Vēlēšanu boikota rādītāji skaitļos ir šādi: Rīgā boikotā piedalījās ap 80% strādnieku, kam bija vēlēšanu tiesības, Vidzemes guberņas latviešu daļā, neieskaitot Rīgu, – 72%, Kurzemes guberņā – 49,97%, Liepājā – 78,5%, bet Jelgavā – 66,6% balsstiesīgo strādnieku.⁸⁹ Var secināt, ka strādnieku līdzdalība vēlēšanu boikotēšanā bija ļoti augsta. Tomēr visu strādnieku piedalīšanos boikotā sociāldemokrātiskajām partijām panākt neizdevās. Domājams, ka, līdzīgi kā revolūcijas notikumos, aktīvākie boikota dalībnieki bija gados jaunākie revolucionāri noskaņotie strādnieki. Par to var daļēji spriest, apskatot 19. martā Rīgā notikušās fabriku, rūpnīcu un dzelzceļa darbnīcu strādnieku pilnvarnieku vēlēšanas: vidējais ievēloto pilnvarnieku vecums – 38 gadi.⁹⁰ Domājams, ka arī vēlētāju vecums bija līdzīgs. Tieši tāds pats strādnieku pilnvarnieku vidējais vecums bija arī Vidzemes guberņas latviešu daļā.⁹¹

Kāds bija to balsstiesīgo izglītības līmenis, kas piedalījās vēlēšanās? Pilnvarnieku vēlēšanu dalībnieku izglītība vidēji bija zemāka nekā nākamās pakāpes vēlētājiem – balsotājiem.

Starp Rīgas 80 balsotājiem 39 (48,8%) bija augstskolas izglītība, 17 (21,25%) – vidējā un nepabeigta vidējā izglītība, 12 (15,0%) – pirmmācību skola, 8 (10,0%) – māj mācība un 4 balsotāji (5,0%) bija ar nenoteiktu izglītības cenzu.⁹² Salīdzinot Rīgas balsotāju un visas Krievijas impērijas I Valsts domes deputātu izglītības līmeni, redzams, ka Rīgas balsotāji vidēji bija izglītotāki.⁹³ Vērtējot pēc specialitātēm, Rīgas balsotāju vidū visvairāk bija juristu – 26,2%, māju īpašnieku – 14,3%, tirgotāju – 13,1%, inženieru – 6% un skolotāju – 6%.⁹⁴ Pēc nepilniem

diviem gadu desmitiem tie sabiedriski politiskie aktīvistu, kas izvirzīja un realizēja ideju par parlamentāras Latvijas valsts dibināšanas nepieciešamību, arī piederēja pie sabiedrības izglītotākās daļas.

Analizējot I Valsts domes ietekmi uz Latvijas sabiedrību, jāatzīst, ka galvenais tās ieguldījums bija aktīvo sabiedrības locekļu politiskajā audzināšanā. Sabiedrības audzināšanas process skāra gan tos, kas piedalījās vēlēšanās, gan vēlēšanu boikotētājus un šī boikota organizētājus. Pēdējie ne tikai iepazinās ar Krievijas impērijas patvaldnieka izdotajiem Krievijas pamatlikumiem, kurus sabiedrībā kautrīgi dēvēja par pirmo Krievijas valsts konstitūciju, bet arī nonāca pie secinājuma, ka tā ir gaužām nepilnīga un revolūcijas laikā vairs nebūt neatbilst sabiedrības interesēm. Tanī pašā laikā vajadzēja apzināties, ka bija reakcijas laiks un katrs, kas bija pret patvaldības politiku, riskēja arī ar savu labklājību. Par Valsts domes audzinošo iespaidu uz sabiedrību rakstīja arī prese. Lūk, zīmīgs secinājums: “Un vai tad nevienam nav nācis prātā pārdomāt, kāda politiskas audzināšanas nozīme ir tagadējai Valsts domes vēlēšanai? Mēs ļoti labi zinām, ka zem kara stāvokļa un bez sapulcēm nekāda pareiza vēlēšana nav domājama. Bet līdz ar to vēlēšanas ielej visos pavalstniekos konstitucionālas kārtības vajadzības un arī uzskatus.”⁹⁵ Vēl plašāk par šo problēmu runāts avīzē “Balss” publicētajā rakstā “Valsts domes vēlēšanas”: “Lai kāds būtu vēlēšanu iznākums, tomēr ievērojama paliks vakarējā diena [24. martā balsotāju vēlēšanas. – J. B.], kur pirmo reizi tik plašas ļaužu aprindas piedalījās pie politiskām vēlēšanām. Vakarejā diena latviešu vēlētajiem visādā ziņā paliks par lielu mācības dienu. Turpmāk tie vēlēšanās būs daudz vairāk zinātāji, vairāk ievingrinājušies nekā tagad, kur daudziem pirmo reizi bija jānodod savas balsis [...]. Arī aģitācijas jeb iepriekšējās vēlēšanu sagatavošanas ziņā mēs ar šīm vēlēšanām esam gājuši labu skolu cauri. Tagadējās Valsts domes vēlēšanas maz var pielīdzināt pilsētu domju vēlēšanām, kur mums jau savi piedzivojumi un vingrība; Valsts domes vēlēšanas ir daudz plašākas.”⁹⁶ Šis bija pirmais mācību solis uz demokrātiskās Latvijas valsts vēlēšanu sistēmas izveides aizsākumiem. Katra šāda demokrātisko aktivitāšu skola audzināja Latvijas sabiedrību. Latvijā revolūcijā publiski sabiedrībā parādās ideja par autonomiju, bet latviešu deputāti I Valsts domē darbojās autonomistu grupā.

ATSAUCES

- ¹ История СССР с древнейших времен до наших дней. Россия в период империализма 1900–1917 гг. – Т. 6. – Москва, 1968. – С. 210.
- ² Švābe A. Latvijas vēsture 1800–1914. – 2. izd. – Daugava, 1962. – 664. lpp.
- ³ Лифляндския губернскаго ведомости. – 1906. – 1 март.
- ⁴ Turpat. – 3. maijs.

- ⁵ Sēkla. – 1906. – 11. febr.
- ⁶ Latvija. – 1906. – 10. febr.
- ⁷ Šalda V., Ūdre A. Latvijas sociāldemokrātija un Valsts dome. – Rīga, 1988. – 209. lpp.
- ⁸ Sēkla. – 1906. – 1. marts.
- ⁹ Balss. – 1906. – 11. marts.
- ¹⁰ Sēkla. – 1906. – 13. janv.
- ¹¹ Balss. – 1906. – 15. marts.
- ¹² Dūna Zeitung. – 1906. – 1. Mai.
- ¹³ Рижский вестник. – 1906. – 22 март.
- ¹⁴ Latvija. – 1906. – 25. febr.
- ¹⁵ Turpat. – 20. marts.
- ¹⁶ Balss. – 1906. – 16. febr.
- ¹⁷ Turpat. – 23. febr.
- ¹⁸ Turpat. – 13. febr.
- ¹⁹ Latvija. – 1906. – 11. marts.
- ²⁰ Rīgas Avīze. – 1906. – 28. febr.
- ²¹ Šalda V., Ūdre A. Latvijas sociāldemokrātija un Valsts dome. – 28. lpp.
- ²² Dūna Zeitung. – 1906. – 7. Märtz.
- ²³ Рижский вестник. – 1906. – 17 апр.
- ²⁴ Ronis I. Latviešu buržuāzijas politika 1907.–1914. gadā. – Rīga, 1978. – 75. lpp.
- ²⁵ Balss. – 1906. – 6. janv.
- ²⁶ Ronis I. Latviešu buržuāzijas politika 1907.–1914. gadā. – 79.–85. lpp.
- ²⁷ Rīgas Avīze. – 1906. – 15. apr.
- ²⁸ Balss. – 1906. – 7. marts.
- ²⁹ Dūna Zeitung. – 1906. – 22. Märtz.
- ³⁰ Рижский вестник. – 1906. – 8 апр.
- ³¹ Turpat. – 7 janv.
- ³² Turpat. – 17. janv.
- ³³ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 77. f., 3. apr., 2252. l., 2. lp.
- ³⁴ Рижский вестник. – 1906. – 11 янв.
- ³⁵ Latvija. – 1906. – 25. marts.
- ³⁶ Balss. – 1906. – 14. marts; Лифляндския губернска ведомости. – 1906. – 10 апр.; 13 апр.
- ³⁷ Latvija. – 1906. – 20. marts.
- ³⁸ Balss. – 1906. – 18. marts.
- ³⁹ Rīgas Avīze. – 1906. – 20. marts.
- ⁴⁰ Turpat.
- ⁴¹ Рижский вестник. – 1906. – 20 март.
- ⁴² Dūna Zeitung. – 1906. – 20. Märtz.
- ⁴³ Latvija. – 1906. – 13. apr.
- ⁴⁴ Balss. – 1906. – 8. jūn.
- ⁴⁵ Laiks. – 1906. – 11. apr.
- ⁴⁶ Latvija. – 1906. – 25. marts.
- ⁴⁷ Turpat. – 15. apr.
- ⁴⁸ Turpat. – 28. marts.
- ⁴⁹ Balss. – 1906. – 6. apr.
- ⁵⁰ Rīgas Avīze. – 1906. – 15. apr.
- ⁵¹ Laiks. – 1906. – 7. apr.

- ⁵² Rīgas Avīze. – 1906. – 15. apr.
⁵³ Latvija. – 1906. – 23. marts.
⁵⁴ Balss. – 1906. – 23. marts; 24. marts; Рижский вестник. – 1906. – 22 март; 29 март.
⁵⁵ Rīgas Avīze. – 1906. – 10. apr.
⁵⁶ Latvija. – 1906. – 11. apr.
⁵⁷ Balss. – 1906. – 1. apr.
⁵⁸ Latvija. – 1906. – 11. apr.
⁵⁹ Rīgas Avīze. – 1906. – 17. marts; 27. marts.
⁶⁰ Balss. – 1906. – 4. apr.
⁶¹ Rīgas Avīze. – 1906. – 10. apr.
⁶² Balss. – 1906. – 10. apr.
⁶³ Latvija. – 1906. – 18. apr.
⁶⁴ Rīgas Avīze. – 1906. – 15. apr.
⁶⁵ Latvija. – 1906. – 17. apr.
⁶⁶ Balss. – 1906. – 23. marts.
⁶⁷ Turpat. – 21. apr.
⁶⁸ Государственная дума. Указатель к стенографическим отчетам. 1906 год. Сессия первая. – Санкт-Петербург, 1907. – С. 17.
⁶⁹ Latvija. – 1906. – 13. apr.
⁷⁰ Turpat.
⁷¹ Turpat. – 15. apr.
⁷² Dūna Zeitung. – 1906. – 12. April.
⁷³ Turpat.
⁷⁴ Laiks. – 1906. – 11. apr.
⁷⁵ Latvija. – 1906. – 25. marts.
⁷⁶ Turpat.
⁷⁷ Turpat. – 15. apr.
⁷⁸ Turpat.
⁷⁹ Turpat.
⁸⁰ Turpat. – 13. apr.
⁸¹ Turpat.
⁸² Laiks. – 1906. – 29. marts.
⁸³ Latvija. – 1906. – 21. apr.
⁸⁴ Turpat.
⁸⁵ Balss. – 1906. – 17. apr.
⁸⁶ Государственная дума. Указатель к стенографическим отчетам. 1906 год. Сессия первая. – С. 4.
⁸⁷ Latvija. – 1906. – 29. marts.
⁸⁸ Balss. – 1906. – 5. apr.; Latvija. – 1906. – 27. marts; 13. apr.; 15. apr.; Dūna Zeitung. – 1906. – 27. März; 12. Apr.; Рижский вестник. – 1906. – 13 апр.
⁸⁹ Šalda V., Ūdre A. Latvijas sociāldemokrātija un Valsts dome. – 28., 29. lpp.
⁹⁰ Лифляндския губернска ведомости. – 1906. – 22 март.
⁹¹ Turpat. – 31. marts.
⁹² Balss. – 1906. – 13. apr.
⁹³ Sal.: Демин В. А. Государственная Дума России (1906–1917): механизм функционирования. – Москва, 1996. – С. 37.
⁹⁴ Latvija. – 1906. – 27. marts.
⁹⁵ Sēkla. – 1906. – 10. febr.
⁹⁶ Balss. – 1906. – 25. marts.

Jānis Bērziņš

DER EINFLUSS DER WAHLEN ZUM I. STAATSRAT AUF DIE GESELLSCHAFT LETTLANDS

Zusammenfassung

Die demokratische Revolution von 1905 und die von ihr erzwungenen spärlichen konstitutionellen Änderungen spielten eine wichtige Rolle im Gesellschaftsleben des Russischen Reichs. Die Wahlen zum I. Staatsrat und ihr Einfluss auf die Gesellschaft Lettlands haben die Forscher bisher nur unter einem Aspekt interessiert – der von den revolutionären Massen unter Leitung der sozialdemokratischen Parteien ausgerichtete Boykott der Wahlen. Die revolutionär gesinnten stimmberechtigten Wähler und ihre Unterstützer bildeten lediglich einen Teil der Gesellschaft Lettlands. Der Verfasser stellt sich die Aufgabe, bei Ausnutzung der im Russischen Reich verabschiedeten rechtlichen Urkunden und Presseausgaben die Einstellung der übrigen Gesellschaft zu den Wahlen zum I. Staatsrat zu untersuchen.

Die Revolution blieb immerhin eine Priorität der Revolutionäre, und die revolutionären Aktivitäten beeinflussten auch die Aktivitäten der übrigen Gesellschaft, die nicht mehr oder vorher nie mit der Revolution im Einklang war. Die von der Gesellschaft geäußerte Wertung des Staatsrats und ihre Bedeutung in der legalen Presse blieb sowohl am Anfang als auch während der Wahlen zum Staatsrat übertrieben und voller Begeisterung. Im Hinblick auf die Bedeutung der Tätigkeit des Staatsrats trat zunächst die politische Wertung hervor, deren Wesen wie folgt war: die Wahl des Staatsrats und die Aufnahme seiner Tätigkeit wird den Staat und die Gesellschaft des Russischen Reichs von jeglichen vorhandenen Mängeln befreien. Bei den Letten und Esten brachten die Wahlen zum I. Staatsrat auch einen Aufschwung des Nationalkampfes mit sich, die Freude daran, dass bei Nutzung des offiziell zugesprochenen relativ umfassenden Wahlrechts erstmalig in der Geschichte die Möglichkeit bestand, die im politischen und wirtschaftlichen Leben bisher dominierenden Deutschbalten bei den Wahlen zum Staatsrat zu übertreffen. Die Wahlen der Bevollmächtigten, der stimmberechtigten Delegierten und der Mitglieder des I. Staatsrats fanden in Livland und Kurland unter Kriegszustand statt. Deswegen begannen die Wahlen der Bevollmächtigten erst später – vom 19. bis zum 26. März, während auf der am 26. März in Witebsk stattgefundenen Versammlung der stimmberechtigten Delegierten des Gouvernements Witebsk bereits das erste lettische Mitglied des Staatsrats – Francis Trasuns, der katholische Pfarrer aus Rēzekne in Latgale – gewählt wurde.

Die konstitutionell-demokratisch gesinnten politischen Parteien bildeten am 19. März in Riga den Rigaer Progressiven Block, der aus 8 Parteien und Ideengruppen bestand, unter denen die Lettische Konstitutionell-demokratische Partei eine der einflussreichsten in der

Gesellschaft war. Diese politische Gruppierung wurde vorwiegend durch die Intelligenz und das liberale Bürgertum gebildet. Auf der Gegenseite positionierten sich mit kleineren Gruppen von Gesinnungsgenossen die deutschbaltische Konstitutionelle Partei des Baltikums und die Rigaer 17. Oktober-Gruppe Russlands, die konservative Ansichten vertrat. Während der ganzen Wahlperiode wurde der Kampf zwischen diesen beiden Gruppierungen ausgetragen. Ähnlich gruppierten sich die Wähler auch in Liepāja, Kuldīga, Jelgava, Tukums und anderswo.

Intensive Agitation wurde erst mit der zweiten Runde – den Wahlen der stimmberechtigten Delegierten – entfaltet, da ihre Aufgabe darin bestand, die Mitglieder des Staatsrats zu wählen. Die stimmberechtigten Delegierten des Rigaer Progressiven Blocks wählten durch Agitation und gegenseitiger Abstimmung den vereidigten Rechtsanwalt Fr. Grosvalds, einen Anhänger konstitutionell-demokratischer Ideen, am 14. April zum Abgeordneten Rigas. Durch enge Zusammenarbeit der stimmberechtigten Delegierten verschiedener politischer Gruppierungen und einer Übereinkunft mit den estnischen Wählern wurden auf der Wählerversammlung des Livländischen Gouvernements am 20. April zwei lettische Kandidaten zu Mitgliedern des Staatsrats gewählt: der vereidigte Rechtsanwalt K. Ozoliņš und der Volkswirt A. Bremers. Die Esten wählten O. Rütli und J. Tõnisson.

Die aktivsten Wahlen der stimmberechtigten Delegierten fanden in Liepāja, Jelgava und Kuldīga statt. Auch in den kurländischen Städten siegten die Anhänger der konstitutionell-demokratischen Ideen. Zu Mitgliedern des Staatsrats wurden die vereidigten Rechtsanwälte J. Čakste und J. Kricbergs sowie Dr. phil. N. Kacnelsons gewählt.

Das Eigengewicht der Teilnahme der Stimmberechtigten an den Wahlen der Bevollmächtigten war in den Städten und Ortschaften unterschiedlich. Der durchschnittliche Prozentsatz der Wahlbeteiligung in Bauska betrug 81%, in Liepāja – 80%, in Riga – 63%, in Tukums – 60%, in Ilūkste – um 58% der Stimmberechtigten. In den ländlichen Gemeinden lag der Prozentsatz der Wahlbeteiligung etwas höher, da die Furcht vor einem Blutbad der Marodeure die Leute zwang, die Anweisungen der Behörden zu befolgen. Am weitesten befolgten den Aufruf zum Wahlboykott Fabrik-, Werks- und Eisenbahnwerkstättenarbeiter: in Riga – um 80% der wahlberechtigten Arbeiter, im lettischen Teil des Gouvernements Livland (außer Riga) – 72%, im Gouvernement Kurland – 50%, in Liepāja – 79%, in Jelgava – um 67%.

Die Wahlen zum I. Staatsrat war eine wichtige Maßnahme der politischen Erziehung der Menschen zu aktiven Mitglieder der Gesellschaft. Dieser Prozess in der Gesellschaft betraf sowohl die Wähler als auch die Veranstalter des Wahlboykotts.